“ความจริง” และ “วิธีการ”: แนวคิดการตีความตัวบทของ Hans-Georg Gadamer

“Truth” and “Method”: Hermeneutic approach of Hans-Georg Gadamer

นิติ มณีกาญจน์[*]

Niti Maneekarn

บทคัดย่อ

Hans-Georg Gadamer มองว่าในกระบวนการตีความตัวบท ผู้ตีความย่อมดำรงอยู่ในกระแสแห่งประวัติศาสตร์ที่สืบทอดมาจากอดีต ฉะนั้น การรับรู้ของผู้ตีความจึงประกอบด้วยอคติและสิ่งที่ดำรงอยู่ในใจล่วงหน้า ขณะเดียวกัน ตัวบทเองก็ตกอยู่ภายใต้กระแสแห่งประวัติศาสตร์ ซึ่งทำให้ความหมายของตัวบทแตกต่างกันไปในแต่ละบริบท อย่างไรก็ตาม การตีความยังคงเป็นไปได้เนื่องจากสภาวะของทั้งตัวบทและผู้ตีความต่างก็ดำรงอยู่ในภาษา Gadamer เสนอว่าในการทำความเข้าใจตัวบท ผู้ตีความจะต้องตั้งคำถามและสร้างบทสนทนากับตัวบท การตั้งคำถามกับตัวบทควรเป็นไปอย่างเปิดกว้าง ยอมปรับความเข้าใจเดิมที่ตนยึดถือไว้ และไม่ผูกขาดความถูกต้องในการตีความ เนื่องจากไม่มีการตีความใดที่ถูกต้องตลอดกาล

คำสำคัญ: ความจริง การตีความ กาดาเมอร์

Abstract

Hans-Georg Gadamer proposed that the interpreter have been immersed in stream of history continually from past to present in interpretation process. Hence, perceptions of interpreter must be composed of bias and pre-suppositions. While text is also immersed in stream of history and that making text’s meaning varies in difference as well. However, interpretation can be possible because of both being of text and interpreters are residing in language. In interpretation process, interpreter must be questions and creates conversation with text in the most openness atmosphere, adjusted his former believes, and not claimed that his understanding is absolutely correct because not only one interpretation is rightness forever.

---

[*]อาจารย์ ดร. ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 114 สุขุมวิท 23 เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

Keywords: Truth, Hermeneutics, Gadamer

บทนำ

ในการศึกษาทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะฝั่งภาคพื้นทวีปยุโรป แนวทางการศึกษาที่ได้รับความนิยมอย่างมากแนวทางหนึ่งก็คือการศึกษาแบบการตีความ (hermeneutic approach) ในแง่หนึ่ง อาจมองได้ว่าการศึกษาแบบการตีความเป็นปฏิกิริยาโต้ตอบกับแนวทางการศึกษาแบบปฏิฐานนิยม อย่างเช่นที่ Wilhelm Dilthey เสนอว่าวิธีการศึกษาของวิชาต่างๆ ในสังคมศาสตร์ต้องใช้การทำความเข้าใจและการตีความที่มากไปกว่าการศึกษาแบบปฏิฐานนิยมอย่างวิทยาศาสตร์ (Cited in Rohmann. 2000:174) อย่างไรก็ตาม การศึกษาแบบการตีความก็มีรากฐานความเป็นมาและพัฒนาการของตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการก่อตั้งสำนักคิดและการเสนอแนวทางการศึกษาในรูปแบบต่างๆ

กล่าวโดยทั่วไป แนวทางการศึกษาแบบการตีความเป็นการมุ่งแสวงหา “ความหมายที่ซ่อนอยู่ (hidden meanings)” (Rohmann. 2000:174) ในตัวบท (texts) ซึ่งมีสมมติฐานเบื้องต้นว่าความหมายที่แท้จริงของตัวบทและเจตนาของผู้แต่งตัวบทเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงและผู้ตีความก็สามารถทำความเข้าใจในความหมายนั้นได้ โดยมีเงื่อนไขว่าตัวบทจะต้องถูกทำความเข้าใจภายใต้บริบทของมันเอง ทั้งนี้สาเหตุที่ทำให้ผู้ตีความสามารถเข้าใจความหมายของตัวบทได้ก็เพราะทั้งตัวผู้ตีความและความหมายที่แฝงอยู่ในตัวบทต่างก็ตั้งอยู่บนฐานของความมีเหตุผล ซึ่งแนวคิดดังกล่าวปรากฏอย่างชัดเจนในแนวทางการตีความแบบ hermeneutic circle ของ Friedrich Schleiermacher

อย่างไรก็ตาม นักปรัชญาในยุคหลังกลับมองต่างออกไป การตีความกลายเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะความเป็นมนุษย์ การแสวงหาความหมายของตัวบทโดยอาศัยเหตุผลนั้นกลายเป็นสิ่งที่ถูกปฏิเสธ เนื่องจากว่าสภาวะการดำรงอยู่หรือการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ไม่ได้เกี่ยวโยงกับ “เหตุผล” อย่างที่เคยเข้าใจกัน อีกทั้งสภาวะของมนุษย์ก็ยัง “ดำรง” อยู่ในบริบทที่แตกต่างกันไปด้วย (การที่ผู้แต่งตัวบทกับผู้ตีความตัวบทดำรงอยู่กันคนละบริบทย่อมส่งผลต่อการเข้าใจความหมายของตัวบทของผู้ตีความ) ดังนั้น วิธีการตีความตัวบทจึงต้องถูกทำความเข้าใจใหม่

นักปรัชญาผู้ที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างมากในการทำความเข้าใจวิธีการตีความที่ไม่ได้อยู่บนฐานของเหตุผลแบบปฏิฐานนิยม ก็คือ Hans-Georg Gadamer นักปรัชญาร่วมสมัยชาวเยอรมันแห่งสำนักปรากฏการณ์นิยม (phenomenology) โดยบทความชิ้นนี้จะได้กล่าวถึงแนวคิดของ Gadamer ในเรื่องการรับรู้ (perceive) ของมนุษย์ในฐานะผู้ตีความที่มีต่อตัวบท (text) พร้อมกับอธิบายถึงข้อจำกัดและอคติที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ในฐานะผู้ตีความ จากนั้น จะได้อธิบายถึงแนวทางในการทำความเข้าใจตัวบทที่ Gadamer ได้เรียกว่า “การสนทนากับตัวบท” (บางครั้ง เขาเรียกว่าศิลปะแห่งการ

สนทนา (the art of conversation) โปรดดู Gadamer. 2004:181) อันจะนำไปสู่การขยายความเข้าใจหรือที่เขาเรียกว่า “ขอบฟ้า (horizon)” ของผู้ตีความให้กว้างขวางและรุ่มรวยมากยิ่งขึ้น

การรับรู้และตัวผู้รับรู้

Hans-Georg Gadamer แสดงทัศนะไว้ในหนังสือเล่มสำคัญของเขา *Truth and Method* ว่า “...ความมีเหตุผลแห่งตัวเองที่ปรากฏอยู่ในการพัฒนาของมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 19 นั้นล้วนสะท้อนให้เห็นถึงการครอบงำของตัวแบบ (model) แบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ...” (Gadamer. 2004:6) กล่าวอีกอย่างได้ว่า ในความคิดของเขานั้น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในยุคสมัยใหม่ได้รับเอาระเบียบวิธีการศึกษา (methodology) รวมไปถึงภววิทยา (ontology) และญาณวิทยา (epistemology) ของสำนักปฏิฐานนิยมมาใช้ในการศึกษาและทำความเข้าใจมนุษย์และสังคมมนุษย์เป็นอย่างมาก ซึ่งสำหรับ Gadamer แล้ว นั่นเป็นความผิดพลาดอย่างร้ายแรง

ข้อโต้แย้งสำคัญของเขาก็คือ วิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ไม่ได้ให้ความสนใจกับประสบการณ์เชิงประวัติศาสตร์ (historical experience) ของมนุษย์แม้แต่น้อย ทั้งๆ ที่ประสบการณ์เชิงประวัติศาสตร์นั้นเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ภายในตัวมนุษย์ผู้ที่กำลังทำการสังเกตหรือผู้ที่กำลังทำความเข้าใจปรากฏการณ์หนึ่งๆ และเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อการรับรู้หรือความเข้าใจของมนุษย์ได้โดยตรง (โปรดดู Palmer. 1969:194 และ กีรติ บุญเจือ. 2547:21) อาจพูดในอีกแง่ได้ว่าในการทำความเข้าใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งของมนุษย์ มนุษย์ย่อมจะต้องมีโครงสร้างที่มีอยู่ก่อนบางอย่างที่ส่งผลต่อการทำความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเสมอ

ทั้งนี้ เราสามารถเข้าใจได้ว่าสาเหตุที่วิทยาศาสตร์ไม่ได้ให้ความสำคัญกับประสบการณ์เชิงประวัติศาสตร์ก็เนื่องจากแนวคิดทางภววิทยาของสำนักปฏิฐานนิยมนั้นเชื่อว่าสรรพสิ่งต่างๆ ดำรงอยู่อย่างเป็นวัตถุวิสัยและเป็นอิสระ กล่าวคือ สิ่งที่เราจะเข้าไปศึกษานั้นมีสารัตถะของความจริงดำรงอยู่อย่างนั้นโดยธรรมชาติ และสารัตถะของความจริงนั้นไม่มีส่วนเกี่ยวข้องและไม่ขึ้นอยู่กับตัวมนุษย์หรือผู้ที่เข้าไปรับรู้มัน ซึ่งแสดงนัยอย่างชัดเจนว่าวิทยาศาสตร์ได้แบ่งแยกอย่างเด็ดขาดระหว่างตัวมนุษย์ผู้รับรู้กับสิ่งที่ถูกรับรู้ และมองว่าประสบการณ์เชิงประวัติศาสตร์ภายในตัวของมนุษย์ในฐานะผู้รับรู้นั้นไม่สามารถส่งผลกระทบต่อสภาวะความจริงของวัตถุที่ดำรงอยู่แต่อย่างใด

ตรงกันข้าม Gadamer กลับเสนอว่าการรับรู้และการทำความเข้าใจของมนุษย์นั้นไม่ได้มีลักษณะเป็นการแยกตัวผู้รับรู้กับสิ่งที่ถูกรับรู้ออกจากกัน อีกทั้งมนุษย์ก็ไม่ได้มีตัวตนที่ว่างเปล่าและเป็นกลางปราศจากอคติตามสมมติฐานของสำนักปฏิฐานนิยมแต่อย่างใด เพื่อที่อธิบายถึงแนวคิดเรื่องการรับรู้หรือการทำความเข้าใจในรูปแบบที่ไม่ได้แบ่งแยกระหว่างตัวผู้รับรู้กับสิ่งที่ถูกรับรู้ Gadamer ได้ย้อนกลับไปยังแนวคิดเรื่องความรู้เชิงศีลธรรม (phronesis) ของ Aristotle กล่าวคือ Aristotle ได้แยกความรู้ออกเป็นสองแบบ ได้แก่ ความรู้เชิงทฤษฎี (episteme) กับ ความรู้เชิงศีลธรรม (phronesis)

ความรู้เชิงทฤษฎี (episteme) นั้นเริ่มต้นจากประสบการณ์การรับรู้ของมนุษย์และนำความเข้าใจอันเกิดจากการรับรู้ดังกล่าวมาสร้างเป็นแนวคิดสากล (universal concept) โดยอาศัยวิธีการทางตรรกะวิทยา (logic) ซึ่งความรู้ในรูปแบบนี้สามารถนำมาอธิบายกับเหตุการณ์เฉพาะ พิสูจน์ และถ่ายทอดได้ Gadamer ยกตัวอย่างว่า "....เช่น ความรู้แบบวิทยาศาสตร์สมัยกรีกโบราณที่ถูกนำเสนอในรูปแบบของคณิตศาสตร์ อันเป็นความรู้ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เป็นความรู้ที่ขึ้นกับการพิสูจน์ และทุกคนสามารถเรียนรู้ได้" (Gadamer. 2004:312) เป็นต้น

ขณะที่ความรู้เชิงศีลธรรม (phronesis) เป็นความรู้อันเกิดจากการที่มนุษย์รับรู้หรือมองเห็นเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์หนึ่งๆ ในฐานะที่มันเป็นอย่างนั้นจริงๆ ซึ่งความรู้ประเภทนี้ไม่สามารถถ่ายทอดหรือสอนในเชิงหลักการ (doctrine) ได้ แต่สามารถจะได้มาผ่านการมีประสบการณ์ของแต่ละคนโดยตรง (Cutrofello. 2005:67-73) ซึ่ง Gadamer มองว่าความรู้ในสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์นั้นใกล้เคียงกับความรู้เชิงศีลธรรมมากกว่าความรู้เชิงทฤษฎี เขาให้เหตุผลว่า "วัตถุในการศึกษาของพวกเขาก็คือมนุษย์ และสิ่งที่พวกเขารู้นั้นย่อมเกี่ยวกับตัวเขาเอง ทว่าเขารู้ตัวเองในฐานะสิ่งที่กำลังกระทำอย่างหนึ่ง ซึ่งนั่นย่อมไม่ใช่สิ่งที่จะดำรงสภาพแบบเดิมตลอดไป แต่สามารถจะแตกต่างกันไปได้" (Gadamer. 2004:312)

ด้วยเหตุนี้ ประสบการณ์จึงกลายเป็นส่วนสำคัญของสภาวะมนุษย์และการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ และตามความคิดของ Gadamer มนุษย์ไม่สามารถแยกตัวเองออกไปจากกระแสแห่งจารีตที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง กล่าวอีกอย่างได้ว่า ตัวตนหรือสำนึกของมนุษย์ที่กำลังมีและกำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันขณะนั้นย่อมเป็นผลอันเนื่องมาจากจารีตประสบการณ์ที่สืบต่อมาจากอดีต ดังนั้นแล้ว สภาวะของมนุษย์จึงเป็นสภาวะแห่งประวัติศาสตร์ (historical being) ดังที่เขากล่าวว่า "การศึกษาวิจัยในมนุษยศาตร์นั้นไม่สามารถมองตนเองว่าเป็นการต่อต้านอย่างสัมบูรณ์ (absolute antithesis) ต่ออดีต, ในฐานะที่มนุษย์เป็นสภาวะแห่งประวัติศาสตร์, ความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับอดีตไม่สามารถอธิบายได้โดยการกระทำตัวแยกออกห่างและปลดเปลื้องตัวเองออกจากจารีต แท้จริงแล้ว เราต่างก็ดำรงอยู่ในจารีต ซึ่งย่อมไม่ใช่กระบวนการที่ทำให้เป็นวัตถุวิสัย เราไม่สามารถมองจารีตเป็นสิ่งที่แปลกแยก แต่มันเป็นส่วนหนึ่งของเรา" (Gadamer. 2004:283) และนั่นจึงส่งผลต่อกระบวนการรับรู้ของมนุษย์โดยตรง กล่าวคือ มนุษย์ไม่อาจแยกตัวเองออกไปจากสิ่งที่เขากำลังรับรู้ได้ ซึ่งการมองในลักษณะดังกล่าวแตกต่างจากแนวคิดของสำนักปฏิฐานนิยมอย่างสิ้นเชิง

ผู้ตีความที่มีข้อจำกัดและอคติ

นอกจากไม่แยกระหว่างผู้ที่รับรู้กับสิ่งที่ถูกรับรู้แล้ว Gadamer ยังได้กล่าวอย่างชัดเจนว่ามนุษย์ในฐานะผู้รับรู้เป็นสิ่งมีชีวิตที่เต็มไปด้วยข้อจำกัด (finite) และอคติ (prejudices) ต่างๆ ดังนั้นการจะควบคุมมนุษย์ผู้ที่กำลังทำการตีความหรือทำความเข้าใจให้ปราศจากอคติในแบบที่วิทยาศาสตร์

ทำจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ “การที่เราจำกัดควบคุมอคติด้วยการสร้างตัวเองอย่างสมบูรณ์ของเหตุผล (absolute self-construction of reason) แท้จริงแล้วมันก็ขึ้นต่อความจริงทางประวัติศาสตร์โดยตัวของมันเอง ถ้าเราต้องการจะให้ความยุติธรรมแก่ข้อจำกัดของมนุษย์ (finite) ซึ่งเป็นรูปแบบเชิงประวัติศาสตร์ของสภาวะ (historical mode of being) มันจำเป็นที่จะต้องพิจารณาแนวคิดเรื่องอคติเสียใหม่ และจะต้องสะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงที่ว่ามันมีอคติที่ชอบธรรม (legitimate prejudices) อยู่” (Gadamer. 2004:278)

ดังนั้น อคติของผู้ตีความจึงไม่ใช่สิ่งที่จะต้องถูกกำจัด ทั้งนี้เพราะนอกจากอคติจะเป็นสิ่งที่เราไม่สามารถกำจัดออกไปได้แล้ว อคติกลับจะเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการตีความและการทำความเข้าใจของมนุษย์เสียอีก เนื่องจากว่าสภาวะของมนุษย์เป็นสภาวะแห่งประวัติศาสตร์ (historical being) มนุษย์จึงไม่สามารถลบล้างจารีตทางประวัติศาสตร์ซึ่งมาพร้อมกับอคติที่ได้สร้างตัวตนของเขาขึ้นมา แต่มนุษย์จะต้องเข้าใจสิ่งต่างๆ ในฐานะที่เขาเป็นตัวของเขาเช่นนั้น Richard Palmer อธิบายว่าสำหรับ Gadamer แล้ว “อคติไม่ใช่สิ่งที่เราจะต้องไปกำจัดมันและเราไม่สามารถจะทำเช่นนั้นได้ เพราะมันมีพื้นฐานของสภาวะของเราที่ทำให้เราสามารถจะเข้าใจประวัติศาสตร์ทั้งหมดได้ หรือพูดอีกอย่างได้ว่า ไม่มีการตีความใดหรือความเข้าใจใดที่ปราศจากสิ่งที่อยู่ในใจล่วงหน้าของผู้ตีความ” (Palmer. 1969:182)

สิ่งที่ควรตระหนักเป็นอย่างยิ่งก็คือ ไม่เพียงแต่ผู้ตีความเท่านั้นที่อยู่ในกระแสแห่งประวัติศาสตร์ แต่ตัวบทซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกส่งต่อลงมาจากอดีตก็มีประวัติศาสตร์เช่นเดียวกัน เนื่องจากว่าตัวบทได้สร้างผลกระทบต่อผู้ตีความหรือผู้อ่านในแต่ละยุคสมัยเสมอ กล่าวคือ ตัวบทไม่เพียงส่งผลกระทบต่อความคิดของผู้ตีความหรือผู้อ่าน แต่ยังส่งผลกระทบต่อความรู้สึก ความคาดหวัง การรับรู้ จินตนาการฯลฯ อีกด้วย และผลกระทบเหล่านี้ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของความหมายตัวบทที่จะต้องนำมาผนวกรวมไว้ด้วยเมื่อเกิดการตีความ ดังนั้น ผลกระทบจากตัวบทหรือประวัติศาสตร์ของตัวบทจึงแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงของประวัติศาสตร์ กล่าวอีกอย่างได้ว่า ตัวบทเองก็ไม่ใช่สิ่งที่วางอยู่อย่างสงบนิ่งและมีความหมายที่ตายตัวไม่เปลี่ยนแปลงอยู่อย่างนั้นตลอดกาล (Schroeder. 2005:166)

ผู้ตีความและตัวบทต่างก็อยู่ในภาษา

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่ามนุษย์ในฐานะผู้ตีความย่อมมีประวัติศาสตร์ของตนและตัวบทก็มีประวัติศาสตร์เป็นของตนเองเช่นกัน และถึงแม้ว่าผู้ตีความและตัวบทอาจจะดำรงอยู่ต่างช่วงเวลา ต่างบริบท ต่างปริมณฑล หรือ ต่างขอบฟ้า จนยากที่ผู้ตีความจะสามารถทำความเข้าใจตัวบทได้ แต่ Gadamer มองว่าความเข้าใจระหว่างผู้ตีความกับตัวบทนั้นสามารถเป็นไปได้ ทั้งนี้ก็เพราะทั้งผู้ตีความและตัวบทต่างก็ดำรงอยู่ในภาษา สำหรับมนุษย์ สภาวะของมนุษย์ย่อมดำรงอยู่ในภาษา ภาษาไม่สามารถจะแยกออกจากความคิดของมนุษย์ได้ (language cannot be divorced from thought)

ในขณะที่ตัวบทนั้นก็เป็นผลิตผลของมนุษย์โดยตรงและการที่ตัวบทจะมีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งได้นั้นก็ย่อมเป็นไปได้ด้วยภาษาเช่นเดียวกัน กล่าวอีกอย่างได้ว่าทั้งผู้ตีความและตัวบทต่างก็มีสภาวะอันเนื่องอยู่กับภาษา ด้วยเหตุนี้เอง ภาษาจึงทำให้ผู้ตีความสามารถเข้าใจตัวบทได้ (Cited in Palmer. 1969:206-208)

ฉะนั้น การมีประสบการณ์แบบการตีความ (hermeneutical experience) จึงเป็นเรื่องของการทำความเข้าใจตัวบทผ่านภาษาที่ตัวบทได้พูดออกมา กล่าวคือ ผู้ตีความจะต้องทำความเข้าใจตัวบทในลักษณะของประสบการณ์ทางภาษา ดังนั้น เมื่อผู้ตีความมีประสบการณ์กับความหมายของตัวบทแล้วนั่นหมายความว่า เขาย่อมจะเข้าใจสิ่งสืบทอดลงมาผ่านภาษาอันเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ในแบบที่ไม่ใช่วัตถุและยังเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ที่เขายืนอยู่ (Palmer. 1969:197) ด้วยเหตุนี้เอง เราอาจกล่าวได้ว่า การตีความก็คือการปะทะกันระหว่างประวัติศาสตร์ที่สืบเนื่องมาในรูปของตัวบทกับตัวผู้ตีความที่มีประวัติศาสตร์ โดยมีภาษาเป็นพื้นฐานร่วมในการทำให้ทั้งสองสามารถบรรจบถึงกันและเข้าใจกันได้นั่นเอง

การสนทนากับตัวบท

Gadamer อธิบายว่าความเข้าใจของผู้ตีความนั้นเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจในตนเองกับตัวบทที่ผู้ตีความปะทะ ซึ่งเกิดขึ้นภายใน “ขอบฟ้า (horizon)” ของผู้ตีความ (“ขอบฟ้า” หมายถึงพิสัยของมโนภาพที่รวมเอาทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถมองเห็นได้จากจุดยืนเฉพาะ ณ ที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งได้ผสานเข้ากับความคิดของผู้ตีความ โดยขอบฟ้าดังกล่าวสามารถขยายออกและเปิดกว้างได้ (Gadamer. 2004:301)) โดยการที่ผู้ตีความจะเข้าใจความหมายของตัวบทได้นั้นจะต้องเป็นไปโดยการตีความแบบวิภาษ (dialectical hermeneutics) ที่ Gadamer ได้ปรับจากแนวคิดเรื่องการวิภาษของ Hegel ทว่าต่างกันตรงที่ Gadamer มองว่าประสบการณ์ความเข้าใจที่สามารถบรรลุผ่านกระบวนการแบบวิภาษนั้น แท้จริงแล้ว ไม่ได้อยู่ในการตระหนักรู้ในแบบที่ Hegel เสนอ กล่าวคือ ไม่ได้เป็นกระบวนการรับรู้เพื่อไปสู่สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่จริงกว่าหรือเหนือกว่า (ไม่ได้เป็นการรับรู้ในแบบที่มีเป้าหมายสุดท้ายที่แท้จริงสัมบูรณ์แบบใดแบบหนึ่งดำรงและรอคอยเราอยู่) แต่การมีประสบการณ์สำหรับ Gadamer นั้นดำรงอยู่ในสภาวะการเปิดกว้าง (openness) เพื่อที่จะทำความเข้าใจต่อสิ่งที่ผู้ตีความกำลังรับรู้ (Palmer. 1969:195-196)

สถานการณ์การตีความที่ Gadamer เสนอนั้นประกอบไปด้วยการถามและการตอบในลักษณะวิภาษ (ซึ่งสามารถเป็นไปได้เนื่องจากสถานการณ์การตีความนั้นเกิดขึ้นในบริบทของภาษา) เนื่องจากเขามองว่ากระบวนการวิภาษนั้นจะทำให้ตัวผู้ตีความเปิดกว้างและนำเอาข้อขัดแย้งต่างๆ มาพิจารณาเพื่อตระหนักรู้และลดการยึดถือในความคิดของตัวเองแบบเดิมแต่เพียงอย่างเดียวพร้อมกับขยายขอบฟ้าของตนให้กว้างออกไปด้วย

ในกระบวนการวิภาษดังกล่าวนั้นย่อมปรากฏเป็นความสัมพันธ์แบบ I-Thou อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ตีความกับตัวบทที่สืบทอดลงมา นั่นคือ ผู้ตีความจะตั้งคำถามต่อตัวบทและในอีกด้านหนึ่งตัวบทก็ได้ตั้งคำถามต่อผู้ตีความด้วยเช่นกัน ดังที่ Gadamer กล่าวว่า “ตัวบทได้ตั้งคำถามต่อผู้ตีความ ฉะนั้น การตีความจึงเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ต่อคำถามที่ถูกถามต่อผู้ตีความเสมอ การเข้าใจตัวบทหมายความถึงการเข้าใจคำถามดังกล่าว แต่สิ่งเหล่านี้จะเกิดในขอบฟ้าของเรา” (Gadamer. 2004:363) ด้วยเหตุนี้เอง โครงสร้างของประสบการณ์ในการตีความจึงสะท้อนอยู่ในโครงสร้างการถามตอบระหว่างผู้ตีความกับตัวบท โดยที่ผู้ตีความจะต้องเปิดกว้างต่อตัวบทและประวัติศาสตร์ของตัวบท “จะต้องยอมรับบางอย่างที่ต่อต้านตัวเขา แม้จะไม่มีใครบังคับให้เขาทำเช่นนั้นก็ตาม” (Gadamer. 2004:361)

การสนทนาเชิงตีความ (hermeneutical dialogue) นั้นมีแนวคิดพื้นฐานว่าทั้งผู้ตีความและตัวบทต่างก็ซึมซับตัวเองลงไป (immerse) ในจารีตที่สืบทอดลงมา โดยเราจะพบว่าส่วนใหญ่แล้ว ตัวบท (text) ซึ่งเป็นคู่สนทนาของผู้ตีความนั้นจะปรากฏอยู่ในรูปแบบของงานเขียนที่ตายตัว ผู้ตีความจึงจำเป็นต้องหาทางที่จะทำให้เกิดการสนทนาโต้ตอบระหว่างกันให้ได้ หรือที่ Gadamer กล่าวว่า “งานของการตีความคือการนำตัวบทออกจากความแปลกแยกที่ซึ่งมันได้ค้นพบตัวมันเองว่าตายตัวหรือมีรูปแบบการเขียนแบบใดแบบหนึ่ง กลับมาสู่การสนทนาในปัจจุบันที่มีชีวิตชีวา นั่นคือ การตั้งคำถามและคำตอบ” (Cited in Palmer. 1969:200)

Gadamer เสนอว่าการตั้งคำถามของผู้ตีความจะเป็นไปอย่างเหมาะสมและทำให้การสนทนาเป็น “การสนทนาที่แท้จริง (genuine conversation)” (Gadamer. 2004:298) ได้ก็ต่อเมื่อผู้ตีความจะต้องมีเจตจำนง (will) ในการที่จะรู้ในความหมายของตัวบทนั้นๆ อย่างจริงจัง ซึ่งนั่นหมายความว่า ผู้ตีความจะต้องมีความต้องการที่จะรู้ ผู้ตีความจะต้องไม่กระทำตนในลักษณะที่เป็นผู้ที่ต้องการจะเข้าใจในสิ่งที่เขาเข้าใจมันอยู่แล้วเพียงแต่ทำให้มากขึ้นกว่าเดิมเท่านั้น ทั้งนี้เพราะเมื่อใดที่ผู้ตีความรู้ตัวเองว่าเขาไม่ได้รู้อะไรจริงๆ แล้ว เมื่อนั้นผู้ตีความย่อมจะเปิดกว้าง และด้วยท่าทีเช่นนั้นเองเขาย่อมจะได้มาซึ่งโครงสร้างของคำถามแท้จริง สอดคล้องกับที่ Gadamer กล่าวว่า แก่นแท้ของคำถามก็คือการเปิดกว้าง (Gadamer. 2004:298)

การตั้งคำถามจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะคำถามที่ผิดย่อมจะไม่สามารถที่จะทำให้มีคำตอบได้ เนื่องจากคำตอบไม่ได้วางอยู่ในทิศทางที่คำถามถูกถามขึ้น ดังที่เขากล่าวว่า “หากเราต้องการเข้าใจในตัวบท เราจะต้องตั้งคำถามต่อสิ่งที่มันได้กล่าวออกมา...เราจะเข้าใจถึงอารมณ์ของตัวบทก็ต่อเมื่อเราได้มาซึ่งขอบฟ้าของคำถาม ดังนั้น ความหมายของประโยคหนึ่งๆ (ในตัวบท) จึงสัมพันธ์อยู่กับคำถาม” (Gadamer. 2004:363) โดยการที่จะถามคำถามที่ถูกต้องได้นั้นผู้ตีความจะต้องวางตัวเองลงใน “การสนทนาที่แท้จริง” ซึ่งการสนทนาที่แท้จริงในทัศนะของ Gadamer เป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับการโต้เถียงกัน (argument) แต่จะเป็นการสนทนาเพื่อแสวงหาความเข้าใจในตนเอง กล่าวได้ว่า

การสนทนาไม่ได้เป็นการโต้แย้งเพื่อโค่นล้มอีกฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นการที่ผู้หนึ่งได้ทดสอบข้อยืนยันของเขาภายในตัวของเขาเองภายใต้การนำพาไปของคำถาม

ดังจะเห็นได้จากการสนทนาเรื่องความรัก จริยธรรม ความยุติธรรม หรือเรื่องอื่นๆ ที่ปรากฏในงานนิพนธ์ของ Plato การสนทนาเหล่านั้นไม่ได้ถูกกำหนดไว้โดยคำตอบที่ถูกต้องไว้ล่วงหน้า แต่การสนทนาดังกล่าวจะถูกกำหนดและนำไปโดยคำถาม ฉะนั้น บทสนทนาที่แท้จริงจึงเคลื่อนไปในทิศทางที่ไม่สามารถคาดการณ์ไว้ก่อนล่วงหน้า เนื่องจากผู้สนทนาต่างก็วางตัวเองลงในเนื้อหาที่กำลังพูดคุยกันและปล่อยให้คำถามนำพาพวกเขาไป ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะทดสอบถึงข้อยืนยันของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยมีหลักสำคัญคือผู้สนทนาจะต้องไม่พยายามไปทำให้อีกฝ่ายอ่อนลงแต่จะต้องทำให้เขาแข็งแกร่งขึ้น (one does not try to weaken them but rather to strengthen them) (Palmer. 1969:199) ดังเช่นที่ Socrates ร้องขอให้คู่สนทนาของเขาอธิบายถึงความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างถ่องแท้ไปตามความคิดของเขาเอง โดยมี Socrates เป็นผู้ที่ตั้งคำถามและทำให้มันชัดเจนมากขึ้นเรื่อยๆ Gadamer ได้บรรยายถึงลักษณะในการตั้งคำถามและคำตอบในบทสนทนาในงานนิพนธ์ของ Plato ซึ่งเขาถือเป็นบทสนทนาที่แท้จริง ไว้ว่า

> *"...เบื้องหลังความตลกขบขันในบทสนทนาของ Plato นั้นมีข้อแตกต่างอย่างสำคัญระหว่างบทสนทนาที่แท้จริงและบทสนทนาที่ไม่แท้ ใครที่เข้าร่วมในการสนทนาเพียงเพื่อพิสูจน์ว่าเขาเองนั้นถูกและไม่ต้องการจะได้มาซึ่งความเข้าใจที่ลึกซึ้ง การถามคำถามจะง่ายกว่าการตอบมัน มันไม่มีความเสี่ยงอะไรที่เขาจะไม่สามารถตอบคำถามหนึ่งๆ ได้แท้จริงแล้ว การล้มเหลวอย่างต่อเนื่องของคู่สนทนาแสดงให้เห็นว่าคนผู้ซึ่งคิดว่าพวกเขารู้ดีกว่านั้นไม่สามารถแม้แต่จะถามคำถามที่ถูกต้อง การที่จะสามารถถามคำถามได้ คนๆ นั้นจะต้องอยากจะรู้ และนั่นหมายความถึงการรู้ว่าตัวเองนั้นไม่รู้อะไรเลย...ที่ Plato ได้บรรยายไว้นั้นมันมีการตระหนักรู้ที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับความสำคัญอย่างมากของคำถาม... ต้องการทำให้สิ่งนั้นปรืออกด้วยคำถาม ด้วยเหตุผลนี้เอง กระบวนการวิภาษจึงดำเนินไปด้วยการถามและการตอบ หรือกล่าวได้ว่า ความรู้ทั้งหมดถูกนำพาไปโดยคำถาม การถามคำถามหมายถึงการนำมันไปสู่การเปิดกว้าง ความเปิดกว้างของสิ่งที่อยู่ในคำถามอยู่ในความจริงที่ว่าคำถามไม่ได้ถูกกำหนดไว้ตายตัว ...แก่นของการถามอยู่ในการเผยความสามารถในการถามของสิ่งที่ถูกถาม"* (Gadamer. 2004: 356-357)

Chris Lawn อธิบายประเด็นนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า โดยทั่วไปแล้วมักจะเข้าใจกันว่าการสนทนาของ Socrates เป็นการโต้แย้งเพื่อจะเอาชนะพวกโซฟิสต์ โดยอาศัยเทคนิคต่างๆ ในการสยบคู่สนทนา

และยังเข้าใจไปว่าบทสนทนาดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความรู้และเข้าใจในความจริงที่มีอยู่อย่างจำกัดของพวกโซฟิสต์ ด้วยเหตุนี้จึงมักจะเข้าใจกันว่าบทบาทของ Socrates ก็คือการปกป้องความจริงแท้สัมบูรณ์ผ่านการใช้ตรรกะโต้แย้งกับความเห็นหรือการให้เหตุผลที่ยังไม่ใช่เหตุผลที่แท้จริงของพวกโซฟิสต์ ทว่า Gadamer กลับมองว่าการที่ Socrates เปรียบตัวเองว่าเป็นผู้ทำคลอด (midwife) นั้นหมายความว่า Socrates ไม่ได้ครอบครองความจริง แต่เขาอยู่ ณ จุดกำเนิดของมัน เขาไม่ใช่จุดศูนย์กลางแต่เป็นผู้ที่อำนวยให้มันเป็นไปได้ แท้จริงแล้ว การกำเนิดของความจริงนั้นเกิดขึ้นอยู่ในบทสนทนาที่แท้จริง บทบาทสำคัญของ Socrates ก็คือการทำให้เกิดการสนทนาที่แท้จริง ซึ่งผู้ที่เข้าร่วมการสนทนาจะปรับเปลี่ยนสมมติฐานของเขาไปตามการพินิจพิจารณาจากการโต้ตอบที่เกิดขึ้นในบทสนทนา (Lawn. 2006:70-71)

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าผู้ตีความที่ยึดถือแนวทางการทำความเข้าใจตัวบทของ Gadamer ย่อมจะดำรงอยู่ในสองสถานะ ได้แก่ หนึ่ง ผู้ตีความในฐานะผู้ถามที่ตั้งคำถามต่อตัวบทที่ปรากฏอยู่ตรงหน้าเขา และ สอง ผู้ตีความในฐานะผู้ตอบคำถามต่างๆ ที่ตัวบทได้ถามกับเขา โดยในสถานะแรก ผู้ตีความจะต้องมีความกระหายใคร่รู้ต่อความหมายของตัวบทและจะต้องยอมรับว่าตนเองไม่ได้รู้อะไรจริงๆ ในสิ่งที่อีกฝ่ายกำลังสนทนากับตนอยู่ ซึ่งท่าทีดังกล่าวจะทำให้ผู้ตีความสามารถสร้างคำถามที่เปิดกว้างและสามารถเข้าใกล้ความหมายของตัวบทนั้นๆ ได้มากยิ่งขึ้น ส่วนในสถานะหลัง ผู้ตีความจะต้องพยายามทำให้ตัวบทกลายเป็นคู่สนทนาที่มีชีวิตโดยการ “ฟังเสียง” ของตัวบทที่กำลังถามคำถามกับผู้ตีความ เพื่อที่จะให้คำถามเหล่านั้นช่วยขยาย “ขอบฟ้า” ขัดเกลาความเข้าใจหรือคำตอบของผู้ตีความให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นนั่นเอง

บทสรุป

จากแนวคิดที่ได้อธิบายข้างต้น ผู้เขียนบทความในฐานะผู้ตีความตัวบทของ Gadamer เองก็ตกอยู่ภายใต้สภาวะเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์และประกอบไปด้วยอคติ และจากสภาวะดังกล่าวนั้น ผู้เขียนบทความได้มองเห็นคุณูปการสำคัญของแนวทางการตีความที่ Gadamer เสนอว่าเป็นการสร้างความเข้าใจว่าตัวบทใดๆ ก็ตามไม่ได้มีความเป็นวัตถุวิสัยในแบบวิทยาศาสตร์ เนื่องจากว่า “ตัวบท” ถูกสร้างขึ้นโดยผู้แต่งที่มีบริบททางประวัติศาสตร์อย่างหนึ่ง ประกอบกับการสำแดงตัวของตัวบทยังกระทำผ่านภาษาซึ่งก็เกาะเกี่ยวอยู่กับบริบทแวดล้อมนั้นด้วย และเมื่อเราต้องเผชิญหน้ากับตัวบท สิ่งที่ต้องตระหนักก็คือการสำแดงตัวของตัวบทได้เข้าไปเกาะเกี่ยวอยู่กับประวัติศาสตร์และอคติของตัวผู้ตีความ รวมไปถึงบริบทใหม่ของการตีความด้วย ดังนั้น การที่ผู้ตีความสามารถ “เข้าใจ” ตัวบทได้ จึงไม่ได้เป็นความเข้าใจแบบวัตถุวิสัย แต่เป็น “ความเข้าใจแบบเฉพาะเจาะจง” หรือ “ความเข้าใจภายใต้เงื่อนไข”

นอกจากนี้ แนวคิดของ Gadamer ยังยอมรับว่าแนวทางการศึกษาทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์นั้นหลีกหนีจากอคติและความเป็น “ตัวผู้ศึกษา/ผู้ตีความ” ไปไม่ได้ เขาจึงเสนอให้ผู้ตีความ “ขยายขอบฟ้า” ของตนเอง กล่าวคือ ไม่ยึดติดว่าความเข้าใจของตัวเองนั้นถูกต้องสมบูรณ์จริงแท้ แต่ผู้ตีความควรเคารพและเปิดกว้างต่อทัศนะต่างๆ เพื่อไตร่ตรองและขัดเกลาความเข้าใจของตนมากกว่า (โดยเฉพาะทัศนะที่แตกต่างหรือแย้งกับเรา) ซึ่งกล่าวได้ว่าท่าทีในการทำความเข้าใจแบบดังกล่าวสอดคล้องกับค่านิยมประชาธิปไตยที่เน้นกระบวนการรับฟัง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแสวงหาทางออกร่วมกัน มากกว่าการผูกขาดความถูกต้องหรือความจริงที่มักจะพบเจอให้สังคมเผด็จการอำนาจนิยม อีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

กีรติ บุญเจือ. (2547, พฤษภาคม-สิงหาคม). บทบาทของกาดาเมอร์ในปรัชญาหลังนวยุค. **แสงธรรมปริทัศน์**. 28(2): 21.

Cutrofello, Andrew. (2005). **Continental Philosophy: A Contemporary Introduction**. London: Routledge.

Gadamer, Hans-Georg. (2004). **Truth and Method**. translated by Joel Weinsheimer and Donald G. Marshall. 2nd ed. London: Continuum.

Lawn, Chris. (2006). **Gadamer: A Guide For The Perplexed**. New York: Continuum.

Palmer, Richard. (1969). **Hermeneutics: Interpretation theory in Schleiermacher, Dilthey,Heidegger, and Gadamer**. U.S.A.: Evanston Northwestern University Press.

Rohmann, Chris. (2000). **The Dictionary of Important Ideas and Thinkers**. U.K.: Random House.

Schroeder, William. (2005). **Continental Philosophy**. UK: Blackwell.